

Barbara Hannigan & Reinbert de Leeuw

“ONZE DIEPSTE
GESPREKKEN ZIJN
ZONDER WOORDEN”

Op 1 oktober verschijnt VIENNA - FIN DE SIÈCLE, de nieuwste cd van sopraan **BARBARA HANNIGAN** en pianist **REINBERT DE LEEUW**. Een ode aan “de meest vruchtbare periode uit de klassieke muziek. Je hoort dat het op exploderen staat.” In **LUISTER** vertellen Hannigan en De Leeuw over hun jarenlange intieme samenwerking, de broeierige **SEHNSUCHT** in Wenen rond 1900 en hun fysieke onderdompeling in de muziek. “We interpreteren deze liederen niet, maar het voelt alsof we ze belichamen.”

Tekst: MYRTHE MEESTER

De muziek rond het fin de siècle in Wenen is doortrokken van een melancholisch, verlangend gevoel, dat je misschien het beste als *Sehnsucht* kunt omschrijven. “*Sehnsucht* is een woord waarvoor in andere talen eigenlijk geen volwaardig equivalent bestaat. Het is een verterend verlangen naar elders, naar de plaats waar je niet bent, soms zelfs naar de dood.” De Leeuw verwijst naar een beroemde dichtregel van Goethe: “*Nur wer die Sehnsucht kennt, weiss, was ich leide.*” Talloze romantische componisten hebben die dichtregel op muziek gezet, maar geen enkele vertolking is volgens De Leeuw zo overtuigend als de versie van Hugo Wolf, die ook op de cd te horen is. “Het lied van Wolf staat in g mineur, maar het hele g mineur akkoord komt er niet in voor.” Zodat het verlangen, de *Sehnsucht*, in de luisteraar groeit en groeit, maar uiteindelijk niet wordt bevredigd. “Het geeft de muziek iets bedwelmends.”

Hannigan en De Leeuw hebben voor zes belangrijke componisten uit het Weense fin de siècle gekozen: Hugo Wolf, Alexander von Zemlinsky, Alma Mahler, en de vroege Arnold Schönberg, Anton Webern en Alban Berg. “In hun muziek verdwijnt de grondtoon langzamerhand naar de achtergrond. Een dissonant wil graag een oplossing hebben, maar die oplossing wordt niet gegeven. Ook komt er geen mooi einde meer aan muzikale zinnen, maar slaat de componist voortdurend een zijweg in, waarbij alles wordt opengelaten. Dat openlaten is heel kenmerkend voor het fin de siècle. Je voorvoelt al dat het bouwwerk van de tonaliteit op instorten staat”, aldus De Leeuw, een begenadigd verteller.

AFSCHEID OF ONTMOETING?

“Als ik dit programma zing met Reinbert, voel ik zo’n emotionele zwaarte in mijn hart; het is heel gepassioneerd”, zegt Hannigan. Daarom leek het haar passend om een man en een vrouw op de cover van de cd te plaatsen, verwickeld in een hartstochtelijke omhelzing. “Je weet niet of ze elkaar zojuist hebben ontmoet of afscheid aan het nemen zijn.” Zo weten ook de componisten rond het fin de siècle nog niet wat er precies te gebeuren staat, al voorvoelen ze dat alles gaat veranderen. “De cd gaat over een afscheid»

dat ophanden is, een verlies van een bepaald soort relatie met muziek en harmonie.” Het is een stap de duisternis in, en daarom blijft de man die Hannigan op de coverfoto in haar armen houdt anoniem, een geheimzinnige onbekende. Veel componisten in die tijd deinsden terug, vertelt De Leeuw, en probeerden ook elkaar binnenboord te houden. “Strauss schreef bijvoorbeeld rond 1900 zeer revolutionaire opera’s, maar hij beseftte: als ik nu nog een stap verder ga, dan stort het in, en dat wil ik niet. Hij stond aan de rand van de afgrond, maar keerde zich toen om, en ging terug naar een meer traditionele manier van componeren. En Brahms schreef rond 1860 in een open brief aan Wagner en Liszt: ‘Jullie moeten oppassen, want de weg die jullie bewandelen is gevaarlijk.’”

“Schönberg is uiteindelijk de eerste die de stap in het niemandsland heeft gezet, op de tast. Hij voelde dat de taal, die tot dan toe gemeenschappelijk was voor alle componisten, uitgeput was geraakt, en dat je dus de grens over moest gaan, met alle gevolgen van dien. Hij beseftte dat hij zijn *Gurre-Lieder* niet meer kon overtreffen. Op het hoogtepunt van zijn carrière, dat hij al op relatief jonge leeftijd had bereikt, zag hij zich gedwongen om verder te gaan. Het was een soort noodlot dat hem trof, waarmee hij de rest van zijn leven heeft geworsteld.”

ALMA MAHLER

De Leeuw vindt het fascinerend “dat dat hele proces zich grotendeels afspeelde in Wenen. Op alle gebieden – niet alleen in de muziek, maar ook in de schilderkunst, de literatuur, de wetenschap en de psychoanalyse – was men bezig alle zekerheden om te woelen. Het hele leven bruiste daarvan.”

Een belangrijke figuur in het Weense fin de siècle was Alma Mahler, “een componist die misschien niet helemaal in het repertoire van onze cd past”, aldus Hannigan. “Zij heeft niet de gelegenheid gehad om zich tot een volwaardige componist te ontwikkelen, omdat haar echtgenoot Gustav Mahler haar dat verbood met de woorden: ‘Er is maar voor één componist ruimte in huis’. Maar haar liederen zijn goed en vertonen veel belofte; ze had een uitstekende componist kunnen worden. Bovendien was ze een sterke aanwezigheid in het artistieke milieu van Wenen, waar de denkbeelden over de positie van de vrouw aan het veranderen waren. Alma was ook een leerling van Zemlinsky, met wie ze een liefdesaffaire heeft gehad, en verkeerde in de kringen rond Schönberg, Berg en Webern.” Vanwege deze verbanden, en omdat Alma ‘de vrouwelijke kracht’ van het fin de siècle vertegenwoordigt, besloten Hannigan en De Leeuw om haar toch op te nemen in het repertoire van hun nieuwste cd.

INTIEME SAMENWERKING

De vorige cd die het duo heeft opgenomen, is het muziekdrama *Socrate* van Erik Satie. “Bij die muziek moet je echt je ego uitschakelen en een zekere afstand bewaren”, vertelt Hannigan. De liederen uit het Weense fin de siècle zijn daarentegen intiemer: “We hebben met dit recital veel opgetreden, waarbij we het publiek verwelkomden in de intimiteit van onze belichaming van de muziek. Want dat is wat Reinbert en ik doen: we incorporeren de muziek en geven de muziek een lichaam, zonder er zelf iets aan toe te voegen. Het verhaal van de muziek wordt zozeer een deel van jezelf dat het niet in je opkomt om het te interpreteren. In plaats

“Je voorvoelt al dat het bouwwerk van de tonaliteit op instorten staat”

LUISTER-CADEAU

LUISTER mag vijf exemplaren van *Vienna - Fin de siècle* weggeven. Ga naar www.luister.nl/winactie, vul de unieke actiecode (**LUI734BAR**) in en wie weet wint u een van de cd's. Invullen is mogelijk tot 1 november.

daarvan vertrouwd je volledig op de muziek zelf, op de tekst, op de componist en op de samenwerking met elkaar.”

De Leeuw beaamt dat Hannigan en hij een speciale, intuïtieve benadering van muziek met elkaar delen. “Daarin vinden we elkaar altijd moeiteloos.” Hij is onder de indruk van de manier waarop de zangeres zich complexe moderne muziek feilloos eigen weet te maken, iets wat hem al opviel tijdens hun kennismaking in 1999. “Dat was bij de opera *Writing to Vermeer* van Louis Andriessen. Normaal neem je bij de eerste repetitie van een opera het hele stuk maat voor maat door, om te zien hoe het allemaal in elkaar zit. Maar Barbara begon en zong meteen het hele stuk. Ik was sprakeloos: er was niets aan toe te voegen, het was gewoon een schot in de roos. Ze beheerste de muziek volkomen. Het is alsof er geen technische moeilijkheden voor haar bestaan. Waarvoor je meteen een laag dieper kunt gaan, en tot de kern van de muziek kunt komen.”

Hannigan vertelt dat zij en haar tachtigjarige pianist tijdens de repetities nauwelijks spreken. “Het is meer zo dat we spelen, en misschien een paar woorden wisselen, en dan spelen we opnieuw en opnieuw. Onze diepste gesprekken zijn zonder woorden. We spreken van tevoren nooit af hoe we iets gaan uitvoeren, of welke interpretatie we kiezen. Daarom is ieder optreden weer een beetje anders en komt de muziek echt tot leven.”

MUZIEK ALS ZOEKTOCHT

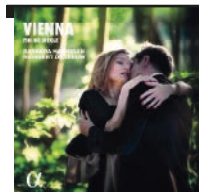
Zowel De Leeuw als Hannigan kan zich geen leven voorstellen zonder muziek.

“Als mensen geen affiniteit met klassieke muziek hebben, dan denk ik: hoe is het mogelijk? Als je niet beseft dat Bach het allermooiste is wat er ooit is gemaakt... wat een armoede moet dat zijn”, zegt De Leeuw. “Maar dat is natuurlijk mijn eigen gevoel. Ik heb de wijsheid ook niet in pacht.” Zijn eigen relatie tot muziek zou hij omschrijven als een zoektocht. “Ik ben op zoek, mijn hele leven al, naar

een antwoord op de vraag: wat is het nou dat me in de muziek zo raakt? Hoe dicht zou ik daar bij kunnen komen? Want als je ontvankelijk bent voor muziek, en het kan je zó diep raken – zoals bij mij of bij Barbara – dan wil je daar zo dicht mogelijk bij komen.” Toch gelooft hij niet dat hij uiteindelijk een antwoord zal vinden. “Maar dat is natuurlijk ook het mooie. Stel je voor dat iemand zei: nou, het ligt daaraan. Dan zou de magie van muziek als het ware niet meer bestaan. Ook in de wetenschap dat je het raadsel nooit helemaal zal doorgronden, kun je toch proberen om op zoek te zijn.”

Hannigan omschrijft haar keuze voor de muziek als “een roeping, een verantwoordelijkheid, een verplichting, een uitverkoren weg. Het is in elk geval geen carrière, een baan van negen tot vijf, iets wat je achter je laat als de dag erop zit.” Toch is het als musicus altijd een strijd “om je hart op de juiste plaats te houden”, en daarom is ze altijd naar goede mentors op zoek geweest, van wie De Leeuw er een is.

Vorig jaar heeft ze bovendien haar eigen mentorproject opgestart, *Equilibrium*, waarvoor ze twintig beginnende zangers en dirigenten begeleidt. “Omdat ik zelf heb ervaren hoe belangrijk een goede mentor is aan het begin van je carrière, voelt het als mijn plicht en mijn verlangen om nu zelf een mentor voor mijn jongere collega's te zijn. Ik wil ze helpen om de juiste focus te bewaren en dienstbaar te blijven aan de muziek, zonder verstrikt te raken in de gekte die ook bij het leven van een musicus komt kijken. Daarom heb ik het project *Equilibrium* genoemd: het gaat om een zoektocht naar de juiste balans.” «

Vienna - Fin de siècle
Barbara Hannigan &
Reinbert de Leeuw
ALPHA393

De Canadese sopraan **Barbara Hannigan** (1971) is vooral actief op het gebied van eigentijdse muziek, en heeft van ongeveer tachtig werken de wereldpremière gezongen. Daarbij werkte ze nauw samen met componisten zoals Boulez, Ligeti en Stockhausen. In 2011 maakte ze haar debuut als dirigent, en vorig jaar verscheen haar cd *Crazy Girl Crazy*, waarop ze gelijktijdig zingt en dirigeert, en die met een Grammy Award werd bekroond.

Pianist, componist en dirigent **Reinbert de Leeuw** (1938) werd in de jaren zeventig bekend bij het grote publiek met zijn meditatieve vertolking van de pianomuziek van Satie. In 1974 richtte hij het Schönberg Ensemble (tegenwoordig AskolSchönberg) op, waarmee hij een lans brak voor eigentijdse componisten, zoals Andriessen, Ligeti en Vivier. Ook is hij vijftig jaar docent aan het conservatorium van Den Haag geweest, en heeft hij belangrijke bestuurlijke functies in de Nederlandse muziekwereld vervuld.

Op 8 september, tijdens een concert ter ere van zijn tachtigste verjaardag, werd bekend dat hij de Prins Bernhard Cultuurfondsprijs 2018 krijgt, een oeuvreprijs voor zijn grote verdienste voor de eigentijdse muziek in binnen- en buitenland. De prijs wordt op 26 november uitgereikt in Muziekgebouw aan 't IJ in Amsterdam.